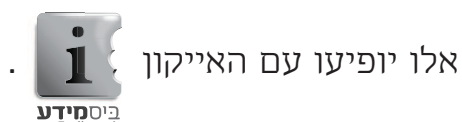

הספר מכיל הפניות לתרגול אינטראקטיבי באמצעות הסמארטפון. הפניות

אלו יופיעו עם האייקון . הספר כולל 22 הפניות לשאלות אינטראקטיביות, המפרות ומחדדות את הלימוד לבחינה,

ומאתגרות את הלומד לחשיבה ולהבנה טובות יותר של החומר.

אפשר להתנסות בקישורים הבאים ללא תשלום:

לקוח מתוך עמ' 184

לקוח מתוך עמ' 43

צפו במערכון וענו על השאלה.

<http://tinyurl.com/Dvarim6>

צפו בסרטון וענו על השאלה.

<http://tinyurl.com/Ikings11>

לרכישת גישה לכל ביסי המידע בספר - בטלפון: 073-2550110.

פתח דבר

תלמידים יקרים,

התנ"ך, ספר הספרים, הוא ספר ההיסטוריה והמוסר של עם ישראל. הוא נחשב לטקסט מכונן ולמכנה המשותף לשלוש הדתות המונותיאיסטיות. עם זאת, מרבית התלמידים החילונים אינם מעוניינים ללמוד תנ"ך, כיוון שהמקצוע קשה והוא נלמד בצורה "משעממת ומיושנת". בשל כך התנ"ך הופך לטקסט בלתי מפוענח ולא רלוונטי לציבור החילוני, והולך ונדחק מהתרבות הישראלית.

בחירתי לכתוב ספר זה נועדה לעזור לכם, התלמידים, להתמודד עם הבעיות הללו ולקרב אליכם את ספר התנ"ך. כמורה וכמרצה לתנ"ך שמתי לב שכדי ליהנות מפרקי התנ"ך ולהפיק את המרב מהלימוד שלהם, מומלץ לא רק להכיר את הסיפורים, אלא ממש "להיכנס לראשיהן" של **הדמויות הראשיות**, להבין את הסביבה שבה הן פעלו ואת העקרונות שהדריכו אותן.

כדי שתצליחו בכך, עליכם להכיר ולו במעט את **הכותבים**, שהרי את סיפורי התנ"ך כתבו אנשים, לצרכים מסוימים. מכאן שהכרת הכותבים המקראיים (האג'נדה שלהם, התקופה שבה חיו, הקהל שאליו פנו), מובילה בהכרח להבנה טובה יותר של הטקסט המקראי.

בספר שלפניכם ניסיתי להפיח חיים בכותבים, בדמויות ובאירועים, ואני מקווה שבזכות ספר זה יהיה הלימוד שלכם מהנה ומוצלח יותר.

הספר כולל את כל החומר הנדרש לבחינת הבגרות בתנ"ך של שתי יחידות לימוד, ועוסק בנושאים הבאים:

הפרק הראשון, **ההקדמה**, כולל שלושה חלקים:

- מילון מונחים ובו דיון בכל המונחים המקצועיים שיש להכיר לקראת בחינת הבגרות
- הסבר על האופן שבו עליכם ללמוד לקראת בחינת הבגרות, וטיפים שיעזרו לכם לענות תשובות מלאות בבחינה
- הצגת מבנה התנ"ך

הפרק השני עוסק ביחידה **"היסטוריוגרפיה ונבואה"**, בפרקי הנבואה הנלווים ובטקסטים חוץ מקראיים הקשורים ליחידה זו.

הפרק כולל דיון קצר בתאריכים שעליכם לזכור, ודיון מעמיק יותר באסכולה הדויטרונומיסטית, בעקרונותיה, ובנסיבות שהובילו לצמיחתה ולכתיבת הספרים דברים ומלכים.

בתחילת הספר מופיעות ארבע **מפות** מפורטות. המפות מציגות את כל הערים והממלכות החשובות שבהן אנו עוסקים ביחידה **"היסטוריוגרפיה ונבואה"**.

פרקים שלוש עד שש עוסקים ביחידות הלימוד הקטנות יותר: פרקי החובה ופרקי ההרחבה של היחידות **"נביאי אמת ושקר"** ו**"תגובות על החורבן ושיבת ציון"** ופרקי החובה של היחידות **"חוק"** ו**"חוכמה"**.

שני הפרקים האחרונים בספר כוללים ארבע בחינות בנוסח בחינת **הבגרות** וכן **תשובות** מפורטות לבחינות אלו.

בבחינות אלו תוכלו למצוא שאלות המבוססות על בחינות הבגרות האחרונות, שאלות עמ"ר מקוריות שמציגות את השלכותיו של התנ"ך על המציאות בת ימינו, וכן שאלות מאתגרות שידרשו מכם להשוות בין הטקסט המקראי לטקסטים מסוגות שונות (פירושים מסורתיים, מחקרים בנושאים שונים, טורי דעה מעיתונים ועוד).

לאורך הספר, בדיונים המופיעים בפרקים השונים, משולבות שאלות (ותשובות) שנועדו להעמיק את ההבנה בחומר הנלמד, וכן קודי QR המפנים לסרטונים קצרים שנועדו להדגיש את הנקודות החשובות ביותר ביחידות הלימוד השונות.

בהצלחה,

בעז סתוי

תוכן העניינים

11	מפות
15	1. הקדמה
15	1.1. המונחים העיקריים שצריך לדעת
30	1.2. בחינת הבגרות בתנ"ך
34	1.3. מבנה התנ"ך
37	2. היסטוריוגרפיה ונבואה
37	2.1. הקדמה
37	2.1.1. תאריכים שצריך לזכור (כולם לפנה"ס)
38	2.1.2. האסכולה הדויטרונומיסטית
42	2.2. מלכים א'
42	2.2.1. מלכים א' י' 1-13: ביקור מלכת שבא בחצר המלך שלמה
43	2.2.2. מלכים א' י"א 1-13: חטאי שלמה ועונשו
45	2.2.3. מלכים א' י"א 26-43: המרד של ירבעם בשלמה
49	2.2.4. מלכים א' י"ב: פילוג הממלכה (928 לפנה"ס)
53	2.2.5. מלכים א' ט"ז 23-33: עליית עמרי ואחאב לשלטון
55	2.2.6. מלכים א' י"ז: הבצורת וסיפורי הניסים של אליהו
58	2.2.7. מלכים א' י"ח: תום הבצורת והמבחן על הר הכרמל
63	2.2.8. מלכים א' י"ט: אליהו בהר חורב
68	2.2.9. מלכים א' כ"א: כרם נבות
72	2.3. מלכים ב'
72	2.3.1. מלכים ב' ט"ו 1-31: האירועים שהובילו לחורבן ממלכת ישראל
75	סיכום: הסיבות לחורבן ממלכת ישראל
76	2.3.2. מלכים ב' י"ז: חורבן ממלכת ישראל - 722 לפנה"ס
81	2.3.3. עמוס: נבואות הקשורות בחורבן ממלכת ישראל
	2.3.4. מלכים ב' י"ח-י"ט 35-37: מלכות חזקיהו, הרפורמה הדתית ומסע
88	סנחריב - 701 לפנה"ס
100	2.3.5. ישעיה א'-ב' 1-4: מסע סנחריב ומוסר לעומת פולחן
111	2.3.6. מלכים ב' כ"א: מלכות מנשה

116	2.3.7. מלכים ב' כ"ב: מציאת ספר התורה
117	2.3.8. מלכים ב' כ"ג 1-14, 25-30: הרפורמה של יאשיהו - 622 לפנה"ס
120	2.3.9. מלכים ב' כ"ד 8-20: יהואחז, יהויקים ויהויכין
123	2.3.10. מלכים ב' כ"ה: חורבן ממלכת יהודה - 586 לפנה"ס
128	2.3.11. ירמיה: נבואות הקשורות בחורבן ממלכת יהודה

3. נביאי אמת ונביאי שקר

135	3.1. פרקי החובה
135	3.1.1. דברים י"ח 9-22: חוק הנביא
136	3.1.2. ירמיה כ': חייו הקשים של נביא אמת
140	3.1.3. ירמיה כ"ג 25-32: נבואה לעומת חלום
142	3.1.4. ירמיה כ"ח: העימות עם חנניה
146	3.1.5. סיכום: הקריטריונים להבחנה בין נביאי אמת לנביאי שקר המופיעים בפרקי החובה
148	3.2. פרקי ההרחבה
148	3.2.1. מלכים א' כ"ב 1-40: מות אחאב
151	3.2.2. עמוס ז' 7-17: העימות בין עמוס לאמציה כוהן בית אל
155	3.2.3. ירמיה כ"ו: המשפט שנערך לירמיהו

4. תגובות על חורבן ושיבת ציון

159	4.1. פרקי החובה
159	4.1.1. יחזקאל י"ח 1-20: השינוי בתפיסת הגמול
161	4.1.2. עזרא א' 1-7: הצהרת כורש (538 לפנה"ס)
165	4.1.3. עזרא ד' 1-6: צרי יהודה ובנימין
167	4.1.4. ישעיה מ' 1-11: "נחמו נחמו עמי"
169	4.1.5. חגי א'
175	4.2. פרקי ההרחבה
175	4.2.1. איכה ה': קינה על הצרות ביהודה בעקבות הכיבוש הבבלי
177	4.2.2. תהילים קל"ז: אם אשכחך ירושלים
179	4.2.3. יחזקאל ל"ז 1-14: חזון העצמות היבשות

181	5. חוק - פרקי החובה
181	5.1 דברים ו' 4-15: קריאת שמע
184	5.2 דברים כ"ד 10-22: חוקים סוציאליים
187	5.3 דברים ט"ו 1-11: שמיטה ופרוזבול
191	5.4 דברים כ': חוקי מלחמה

195	6. חוכמה - פרקי החובה
196	6.1 איוב
196	6.1.1 איוב א'-ב': הניסיונות שעבר איוב
205	6.1.2 איוב מ"ב: תובנותיו של איוב וגמולו
208	6.2 קהלת א': הבל הבלים הכול הבל

215	מבחנים
217	מבחן מספר 1
233	מבחן מספר 2
249	מבחן מספר 3
265	מבחן מספר 4

283	תשובות למבחנים
285	תשובות מבחן מספר 1
296	תשובות מבחן מספר 2
308	תשובות מבחן מספר 3
320	תשובות מבחן מספר 4

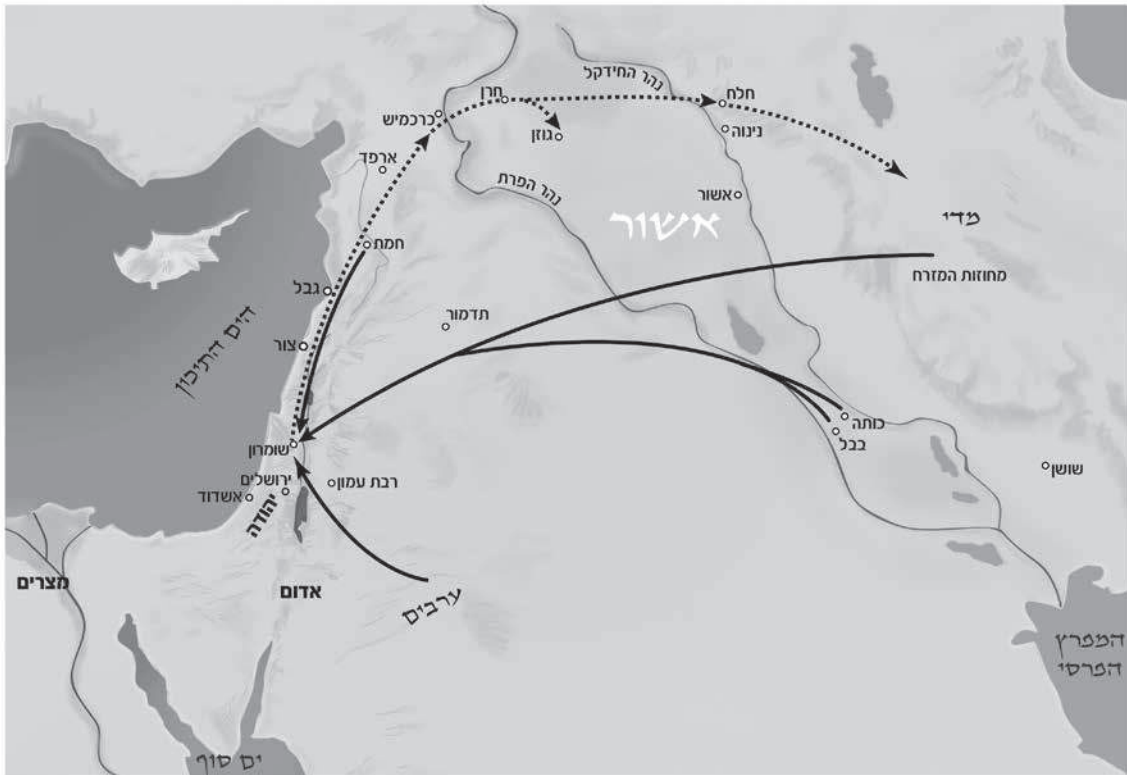
מפות

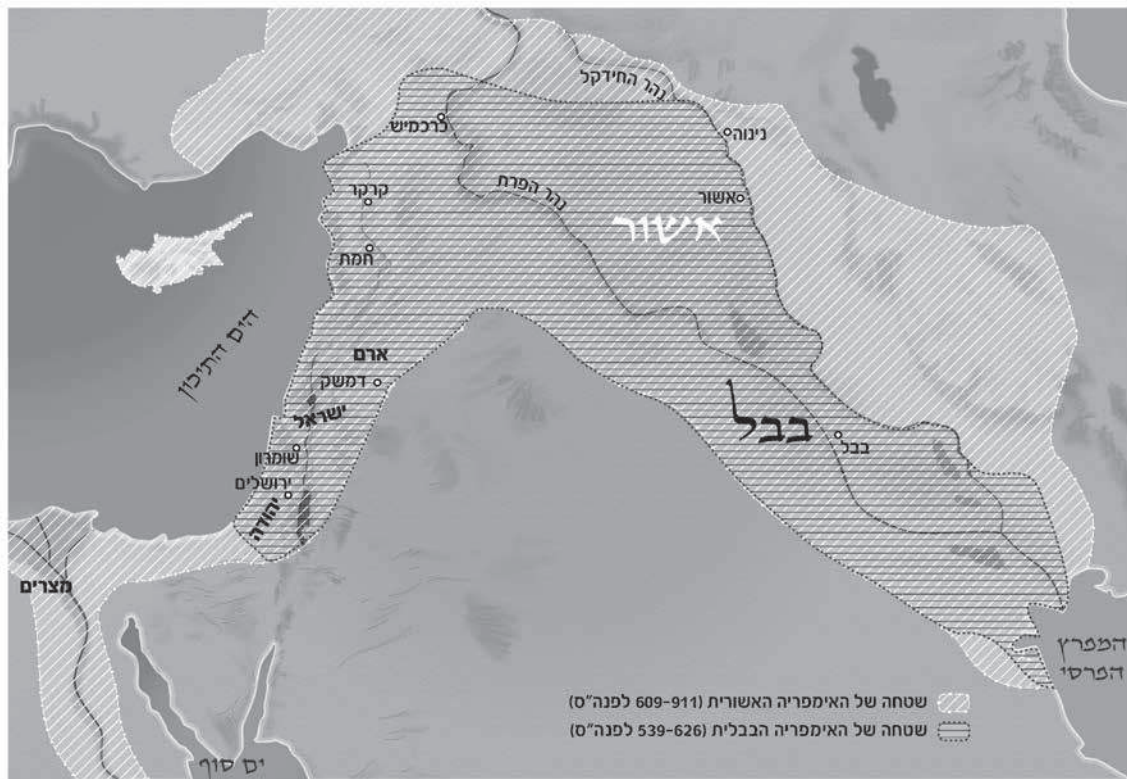
הממלכה המאוחדת

ממלכות יהודה וישראל לאחר הפילוג

תנועת אוכלוסייה משטחי ממלכת ישראל ואליה לאחר החורבן ב-722 לפנה"ס

ממלכות אשור ובבל בשיא כוחן

1. הקדמה

1.1. המונחים העיקריים שצריך לדעת

אלוהות

במקרא מופיעות כמה תפיסות אלוהות מנוגדות. למשל, אלוהות **מקומית** לעומת **אוניברסלית**: במלכים ב' י"ז המחבר לועג לשומרונים על אמונתם באלוהות מקומית. כמו כן אפשר למצוא עימות בין תפיסה **גשמית**

של האל שבה מאמין העם, לבין תפיסה **מופשטת** שלו שבה מחזיקים הדויטרונמיסט והנביאים. למשל, בעוד העם סבור שהמקדש הוא ביתו של האל ("היכל ה', היכל ה', היכל ה' ה' הַפָּה", ירמיה ז' 4), הנביאים והדויטרונמיסט טוענים שבמקדש שוכן רק שמו (כך בביטוי הדויטרונמיסטי "לְשׁוֹם... שָׁמוּ שָׁם").

אפיון ישיר ועקיף

ישנן שתי דרכים שבהן הכותב יכול לתאר דמות: אפיון ישיר ואפיון עקיף. **באפיון ישיר** הכותב מציין באופן מפורש את תכונותיה של הדמות. למשל, הכותב מתאר את איוב כאיש "תָּם וַיֵּשֶׁר וַיֵּרָא אֱלֹהִים וְסָר מִרְעֵ" (איוב א' 8). במקרים אחרים הכותב משתמש **באפיון עקיף**, כלומר מתאר את תכונותיה של הדמות באמצעות מעשיה, דבריה או דמויות משנה הסובבות אותה. למשל, כדי להדגיש את צדיקותו של איוב הכותב מספר שכאשר ערכו בניו משתה, הקריב איוב קורבנות, כדי לכפר על חטאים שבניו אולי חטאו בלבם (איוב א' 5).

אקספוזיציה - מצג

האקספוזיציה מציגה בפני הקורא מידע שישמש אותו להבנת היצירה. האקספוזיציה כוללת בדרך כלל מידע על **הדמויות** הראשיות וכן על **המקום** ועל **הזמן** שבהם

העלילה מתרחשת. כמו כן היא עשויה לכלול פרטי מידע שעשויים להיות בעלי חשיבות בהמשך היצירה (**הצגת בעיה ורמז לפתרון**).

אשור

העיר אשור שכנה בצפון מסופוטמיה - האזור שבין נהרות הפרת והחידקל (ראו מפה). בין השנים 911-605 לפנה"ס, הפכה אשור לאימפריה, ושלטה בכל המרחב שבין המפרץ הפרסי למצרים. סביב 605 לפנה"ס כבשו בבל ובעלות בריתה את אשור (ועל כך גם מלכים ב' כ"ג 29). באשר למפגשים בין אשור לאנשי יהודה וישראל, ראו "גלויות".

בבל

העיר בבל שכנה בדרום מסופוטמיה - האזור שבין נהרות הפרת והחידקל (ראו מפה). סביב 625 לפנה"ס ניצלה בבל את חולשתה של אשור, ופתחה במרד. לאחר מספר שנים הצליחו הכּשָׁדִים שליטי בבל לכבוש את כל שטחה של האימפריה האשורית, למעט מצרים. נבוכדנצר ב', המלך השני בשושלת הכשדית, כבש את יהודה והחריב את ירושלים (ראו "גלויות"). אָמֵל מְרֹדוֹךְ, או בכינויו המקראי אָוִיל מְרֹדַךְ, המלך השלישי בשושלת זו, שחרר את יהויכין מכלאו (מלכים ב' כ"ה 27-30). בשנת 539 לפנה"ס נפלה בבל ביד כורש מלך פרס.

ענו על שאלת ביס מידע.

<http://tinyurl.com/biblexpo>

גימטרייה

ערכן המספרי של האותיות: א'-י' = 1-10, י"א-כ' = 11-20 (שימו לב שאת המספרים 15 ו-16 מציינים באותיות ט"ו, ט"ז), ל'-צ' = 30-90, ק'-ת' = 100-400. אם בבחינת הבגרות אנו משתמשים בספר תנ"ך שבו הפסוקים מצוינים באותיות, כדאי להכיר את הערכים הגימטריים לפחות עד מספר 60 (האות ס').

גלויות

מלכי אשור ובבל נהגו להגלות אנשים משטחים שכבשו לאזורים אחרים באימפריה. בניגוד למתואר בתנ"ך, הכובשים לא נהגו להגלות את כל האנשים שחיו בשטח הכבוש.

לשימוש האסטרטגיה זו היו מספר סיבות:

- גלות שימשה **כאמצעי ענישה**.
- **"הפרד ומשול"**: הגלות שימשה כאמצעי שנועד למנוע מרידה נוספת. כאשר העבירו הכובשים מאזור מסוים את השכבה השלטת, את מפקדי הצבא ואת יצרני הנשק, קשה היה לתושבי אזור זה לבצע מרד נוסף.
- **כוח אדם איכותי**: האשורים לקחו בעלי מקצועות נחשבים מהאזור שנכבש, ושילבו אותם במערכת האימפריאלית. כך הם החלישו את הממלכה שמרדה בהם, וחזקו את עצמם.

האשורים נקטו אסטרטגיה של **אלות** **ו** **כיוונית**. כך למשל הם לקחו אנשים משומרון הכבושה, ובמקומם יישבו אוכלוסייה שהובאה ממסופוטמיה ומסוריה (ראו מפה). לשיטה זו יש מספר יתרונות:

- **אזורים ריקים** אינם משלמים מסים ומייצרים כאוס, כיוון שהם מושכים אליהם גורמים לא רצויים, כגון חיות טרף ושודדים.

- כאשר מחליפים בין אוכלוסיות, התושבים יכולים להשתמש **במשאבים** כגון בתים, בורות מים ומטעים שהותירו אחריהם התושבים שהוגלו.

להלן תיאור קצר של המסעות האשוריים והבבליים נגד ישראל ויהודה, המסתמך בעיקר על התיאור המקראי. לדיון מפורט יותר יש לקרוא את הפרקים הרלוונטיים.

1. 732 לפנה"ס - גלותם של תושבי עבר הירדן המזרחי ותושבי צפון הארץ (מלכים ב' ט"ו).

על פי מלכים ב' ט"ו **תגלת פלאסר השלישי** (Tiglat-Pileser III), מלך אשור המכונה בטקסט "**פול**", כבש את עבר הירדן המזרחי ואת הגליל, הגלה משם אוכלוסייה ישראלית, וסיפח את האזור לאשור.

2. 722 לפנה"ס - גלות ישראל/שומרון/עשרת השבטים (מלכים ב' י"ז).

בעקבות מרידת הושע (הפסיק לשלם מסים לאשור, שלח שליחים לסוא מלך מצרים), תקף **שלמנאסר החמישי** (Shalmaneser V) מלך אשור את ממלכת ישראל. בשל סיבות שונות הוא נסוג, ו**סרגון השני** (Sargon II) בנו ויורשו, המשיך את המתקפה, החריב את שומרון, והוציא את כל אנשיה לגלות. מהמשך הפרק נראה שבמקומם יישבו מלכי אשור בשומרון זרים שהובאו מאזורים שונים באימפריה (בבל, כותה ועוד, ראו מפה). כמה עשורים לפני כן ניבא עמוס את חורבן ממלכת ישראל.

3. 701 לפנה"ס - מסע סנחריב (מלכים ב' י"ח-י"ט).

במסע זה יצא **סנחריב** מלך אשור לדכא את המרד של חזקיהו מלך יהודה. ממלכת יהודה נפגעה קשות - ערים רבות נחרבו ומספר גדול של אנשים הוגלה לאשור. סנחריב שלח משלחת לירושלים, אשר בראשה עמד רבשקה,

1 אין צורך לזכור תאריך זה. ציון התאריך נועד רק כדי שיהיה קל יותר להבין את סדר האירועים.

כדי לשכנע אותה להיכנע לאשור. אך בסופו של דבר סנחריב לא הצליח לכבוש את ירושלים. ייתכן שנבואת ישעיהו בפרק א' קשורה למסע זה.

4. 597 לפנה"ס – גלות יהויכין/גלות החרש והמסגר/הגלות הקטנה (מלכים ב' כ"ד).

לאחר המרד של יהויקים מלך יהודה בבבל, שלח **נבוכדנצר** צבא לירושלים. במהלך המסע מת יהויקים והוחלף בידי בנו, יהויכין. המלך החדש החליט להיכנע לבבלים, ועל כן לא החריבו הבבלים את ירושלים, אלא רק שלחו לבבל את המלך ומשפחתו וכן כ-10,000 איש, ובהם האליטה, "החרש והמסגר" (יצרני הנשק) ואנשי צבא.

5. 586 לפנה"ס – גלות צדקיהו, חורבן ממלכת יהודה וחורבן המקדש (מלכים ב' כ"ה).

נבוכדנצר מינה את צדקיהו (דודו של יהויכין) למלך יהודה. עם זאת, כעבור עשר שנים מרד בו צדקיהו, ונבוכדנצר כבש את יהודה, שרף את ירושלים, החריב את בית המקדש, והגלה לבבל את כל תושבי יהודה, למעט דלת העם. הבבלים מינו את גדליהו למושל על האנשים שנותרו ביהודה, אך לאחר רציחתו, נמלטו תושבי יהודה הנותרים למצרים.

גמול (תורת/תפיסת הגמול)

1. גמול קיבוצי

כאשר מעשיו של אדם יחיד משפיעים על גורל חבריו ואפילו על גורלו של העם כולו באותו דור. למשל, חטאיו של אחאב הובילו לבצורת (מלכים א' י"ז-י"ח).

2. גמול אישי/מידי

כאשר אלוהים גומל לאדם באופן אישי ומידי על מעשיו. תפיסה זו היא התפיסה המקובלת בספרים המאוחרים, כגון ספר דברי הימים ויחזקאל. אפשר למצוא לה ביטוי בפסוק: "הַנְּפֹשׁ הַחַטָּאת הִיא תָמוּת" (יחזקאל י"ח 4).